Це було дуже давно. Ще за мого дитинства. Багато чого я вже забув з тих часів, бо й пам'ять людська стирається з літами, але цю маленьку подію пам'ять моя зберегла. Бачу до дрібниць усю ту невеличку драму, ніби скоїлась вона лиш учора. Стоїть вона мені перед очима, як правдива, повчальна казка для малих і великих, і ні час, ні перейдені в житті шляхи не припорошили її, не затьмарили. Вона лишилася незайманою, як згадка про те краще, що будь-коли прокидалося в мені, як неписаний заповіт мого дитинства.

Лишилась не тільки в пам'яті, а й у серці.

Ви драли коли-небудь змалку пташині гнізда? Чи відоме вам оте лоскотне почуття азарту — хто з вас, малих шибеників, найбільше назбирає біленьких, голубуватих, сіреньких, з цяточками й без них, тепленьких ще яєчок; хто видереться, ризикуючи зірватися з гілляки або порвати штани, до найвищого воронячого гнізда на вербі чи осиці? Чи зазнавали ви гордого почуття малого володаря, який стискає в руці пійману тріпотливу пташину, тішачись своєю необмеженою владою над бідолашним створінням, коли від вас залежить, чи пустити її на чотири вітри, чи занести до хати, чи дати котові на розправу?

В нас не було тоді ні гуртків юннатів, ні Палаців піонерів, ні літніх піонерських таборів. Чи не найбільшою з небагатьох доступних нам розваг було драти гнізда. І ми драли їх наввипередки один перед одним, не замислюючись ні над шкодою, яку ми чинили птахам і людям, ні над тим, чи маємо право позбавляти волі й життя ці маленькі невинні істоти. Ц*е був своєрідний спорт з своїми майстрами, невдахами й уболівальниками.

Я, мабуть, належав до тих третіх. Не скажу, щоб мені було заказано вдома чіпати гнізда, чи я сам був жалісливий до малих співучих і неспівучих пташок. Батько мій був робітник, і йому по роботі лишалося мало дозвілля, щоб приглядатися до мене й моїх розваг. Щоправда,

часом, коли я збирався кудись із хати, він казав мені: "Краще б ото змайстрував що або книжку розумну яку прочитав, ніж собак ганяти та горобців драти!" Але казав він це на всякий випадок, більше для годиться, ніж з Якоїсь видимої потреби. Самому ж йому бракувало часу навчати мене щось майструвати, не було в хаті й зайвої копійчини на "розумні" книжки. Мати ж, власне, пильнувала тільки, щоб я не рвав одягу, а якщо їй траплялося запримітити свіжу дірочку в моїх штанях, вона за звичкою сплескувала в долоні й бідкалась: "І де ж на тебе напасешся тої одежі, безсовісний!" Я знав, що й вона казала ці сльозливі слова більше для застереження, щоб хлоп'я, мовляв, не пустилося берега. Я ж бо вже навчився орудувати голкою і нишком залагоджував дрібні ушкодження — наслідки моїх необачних розваг.

Я довго не зважувався драти гнізда тільки тому, що був затаєний і самолюбний. Коли вже діяти, то — напевно й неабияк, а не пасти задніх або, ще гірше, ганьбитися. Ні, то не для мене сказано: краще синиця в жмені, ніж журавель у небі. Я подерся б і на саме небо, якби тільки хтось міг запевнити мене, що неодмінно спіймаю там за хвіст жар-птицю, а не гепнуся з порожніми руками на сміх і глузи свого замурзаного товариства.

Я спрагло прислухався до успіху інших малих паливод з нашого робітничого висілка, мене завидки брали, і від того я довго не міг заснути ночами, коли щастило комусь піймати в полі перепелицю, знадити чужих голубів чи вистежити в саду солов'їне гніздо. Ви уявляєте, який то вибуховий матеріал накопичувався в мені, що сам обмежував себе пасивним спогляданням, тоді як мене гнала якась сила і на дерева, і на дахи, і на горища? Рано чи пізно мав статися вибух.

І ось час прийшов.

Ще навесні я помітив, що коло бовдура нашої висілко-вої двокласної школи клопоталися галки. На початку літа, коли в школі кінчилося навчання і в порожніх класах стало тихо й навіть трохи журно, пташина метушня на даху не вщухла. Раз у раз надлітали сюди галки й зникали

всередині комина. Там, без сумніву, було гніздо, і галки годували своїх пуцьверінків. Галки й перше, минулих років, мостилися там, але вчителька, яка жила при школі, загодя загадувала шкільному сторожеві, дідові Кіндрату, чистити димарі. Цього літа вчителька одразу ж, скоро кінчилося навчання, поїхала кудись, а дід Кіндрат, якого у висілку дехто прозивав Кощеєм Безсмертним, а ми, діти — просто Бурмилом, не квапився лізти на шкільний дах прочищати від усякого галчачого непотребу захаращений бовдур. Проте це зовсім не означало, що нам, дітлахам, було тепер вільно похазяйнувати коло тих гнізд замість Бурмила. Безрідний, самотній Бурмило був відлюдний і сварливий. Надто неполюбляв він дітвору і її пустощів, і коли школа закривалася на літні канікули, він не те що на дах, а й на подвір'я не пускав нас.

— Чи довго ж якому ледащу шибку розбити або дошку де на ґанку одірвати! — бурмотів він, скоса зиркаючи, якщо хтось із школярів чи просто з висілкової дітвори проходив улітку побіля школи. Ми шанувалися перед Бурмилом, бо він, не панькаючись з нами, як учителька, міг і потиличника дати, а до того ж завжди намірявся зірвати з голови провинного шапку. Потиличники — то півбіди. Нам не первина була діставати їх і по заслузі, й так собі, знічев'я, а от шапку втратити — то вже зовсім інша річ! За неї могли бути великі прикрощі вдома, а, головне, сорому не оберешся.

І от саме школу, що стояла у висілку на видноті, школу, до якої тепер із хлоп'ят ніхто не наважувався заходити, я обрав собі для свого першого й рішучого виступу. Це було не тільки сміливо, ба й зухвало, і, щоб не схибити, я наперед розвідав здаля все як слід. На даху було два комини. Той, куди —залітали галки, був старіший — на ньому де-не-де покришилась і поодвалювалася цегла. Нижче під ним було дахове вікно без шибок, в яке легко можна було пролізти на горище, щоб дістатися до лежня в комині, де звичайно мостилися галки. До того ж саме тут була приставлена драбина. Галченят, звісно, не видно було, не чути звідси й щоб вони пищали, та я знав, що вони там. Я навіть план уклав собі, як мені повестися з своїми майбутніми бранцями. Спочатку я триматиму їх під старим решетом у дровітні, а тим часом зроблю з

жердин і пруття для них клітку. Я їх годуватиму, і вони помалу стануть свійськими. Я навчу галченят сидіти в мене на плечі, літати за мною, а потім... Ну, та це ще буде видно, на що вони здібні. Попервах досить і того, що вони літатимуть скрізь за мною і сідатимуть, коли я покличу, на мою руку. Уявляю, як пороззявляють від подиву роти всі, хто мав мене досі за ніщо!

Тепер лишалося тільки призначити день моїх ловів. Та я був не дурний, щоб пертися на це ризиковане діло в перший-ліпший день і, не дійшовши навіть до драбини, попасти в кощаві руки Бурмила. Треба було все передбачити, все вирахувати, щоб діяти напевно. Я навіть обміркував, що в цей небезпечний похід не слід надівати шапки, щоб, у разі чого, повернутися назад з найменшими втратами. Краще було б виждати дощового дня, коли Бурмило кунятиме в своїй комірчині всередині школи, відкіля його не вижене ніяка сила мокнути надворі. Але кінець весни й початок літа були того року сухі. Вже й городина на грядках вибуяла, вже рясно зав'язалися по садах маленькі яблука та груші, а дощу нема й нема. Багато хто вже прирікав посуху й неврожай, і люди з тривогою дивилися на білясте, злиняле небо, через яке звільна котилося день при дні розпечене, сліпуче сонце.

Тільки старі діди наперекір усьому, за якимись лише їм відомими ознаками, віщували незабаром дощ. І дощ справді прийшов. Та який!..

Довго збиралася ця громовиця, довго ниділи в спеці розморені рослини, тварини й люди. Собаки важко й часто дихали і, висолопивши язики, збайдужілі до всього, залазили вдень далеко під ґанки та комори, і їх не було чути у висілку. Лиш півні того дня так розкукурікалися зрання, немовби очманіли від спеки і геть зовсім переплутали призначені їм для співу години.

Опівдні над обрієм стали громадитися біло-сірі хмаринки, а за якийсь час насунула й величезна темна хмара, запнула півнеба й заступила сонце. Вона була гнівна і ще здалека ричала громами. Якийсь час хмара

була затрималася на одному місці, ніби роздумуючи, в якому напрямі їй рушити, потім надумала і подалася на виселок.

Я був не з боязких, гроза не лякала мене. Я навіть любив відчувати легкий холодок у грудях, коли, припавши до шибки, дивишся на сліпучі змії і стріли блискавок або на полум'яні стрічки та зловісну заграву пожежі. Коли, випереджаючи хмару, у виселок заскочили з розгону ошаленілі передгрозові вітри, збиваючи на вулиці куряву та нахиляючи верхівки дерев, я зрозумів, що мій час настав. Слушнішої нагоди, як ця гроза, що вже підступала до висілка, і не діждатись. І поки мати ще не загнала мене до хати, я щодуж помчав до школи. Все живе поховалося перед бурею, і вулиця була порожня. Лиш я один біг, не відчуваючи під ногами землі, майже нічого не бачачи за сльозами, що застилали від вітру очі. Біг назустріч вітрам, назустріч блискавкам і громам, назустріч своїй фортуні...

Це був виклик усім ворожим силам, починаючи від Бурмила й кінчаючи громом... Я, здається, навіть реготав і кричав щось.

Легко перескочивши по щаблях драбини вгору, я проліз уже через дахове вікно на горище, коли по блясі >лунко задріботіло кілька важких крапель. Потім на мить усе стихло, немов хмарі забандюрилось обминути нас. Не гаючись, схильці, як злодій, я підійшов до бовдура, де він упирався в лежень, і видобув з кишені припасеного здоровезного цвяха. Та він був непотрібний, бо ледачий Бурмило ще з минулого року, коли востаннє чистив димарі, лишив, щоб не морочитись, цеглину незамазаною. Я вийняв її і засунув по лікоть руку. Мої пальці розсунули якісь галузки й торкнулися чогось шорсткого й ворушкого, і я мимоволі одсмикнув руку назад. І в ту ж мить у бовдурі щось заметушилося, залопотіло й пурхнуло. То повилітали з гнізда старі галки, а за ними заверещали галчата. Знову по даху задріботіли краплини, далі більше, густіше... Притьмом я повитягав з гнізда одного за одним трьох галчат, здригаючись від огиди, коли наосліп доторкався до їх тепленьких голих тілець. Це були тремтячі, на смерть перелякані голопуцьки. Леле, здійснена мрія гірко розчарувала мене! Майже зовсім голісінькі, лиш на

кінці крилець у них стирчало щось подібне до пір'ячка, з широкими дзьобами й жовтими заїдами, вони були потворні. Але то була моя здобич, і я мусив їх забрати з собою. Та й розмірковувати не було коли. Дощ уже стукотів по даху, і вдари грому чимраз дужчали. Я схопив у руки галчат і кинувся через віконце на дах.

І тільки-но висунулася надвір моя голова, як навколо зчинилася веремія: наді мною крутиться, вимахуючи крилами, і розпучливо крякає галка, голопуцьки верещать, дощ дужчає... Раптом блідо-рожева блискавка розпанахала небо й стрілою впала десь неподалеку висілка. І одразу ж страшний вибух грому, аж мені залящало у вухах, потряс землю й повітря, а за ним хлюпнула, як з відра, злива, Я кинувся спускатись, але послизнувся на мокрій блясі, і, якби не вперся ногою в драбину, мене б змило водою додолу, як змило враз моїх голопуцьків, яких, падаючи, я впустив. Та зараз було не до них. Такої грози не доводилося бачити. Здавалося, з неба прорвався на землю збунтований океан і це вже чи не самий кінець світу заходить. Тут треба було самому рятуватись, а не думати про свою непоказну здобич.

По коліна у воді, мокрий як хлющ, я ледве дочвалав крізь водяну запону до хати, не сміючи звести на перелякану матір очей.

— І де тебе лиха година носить під таку бурю!.. В кого воно і вдалося таке халамидне на мою голову!

Та в голосі матері я почув не стільки обурення, скільки страху за мене, і навіть затамованої радості, що я все ж зацілів, хоч могло б статися бозна-що.

— Скидай мені зараз усе! — крикнула вона ніби сердито і тут же заходилася витирати мене рушником, метнулася до скрині по суху одежу, а за хвилину я вже сидів на печі й боязко поглядав на матір, яка викручувала над відром мою сорочку і скрушно зітхала.

Бурю, як принесло до нас відкілясь, так й погнало геть кудись за річку до міста. Через годину засяяло привітне, мов умите, сонце, защебетали птахи, кольорова дуга веселки вперлась одним кінцем у річку, а другим у далекий гай. Тільки краплі ще вряди-годи зривалися з дерев та у дворі блищали великі калюжі. Мати не заперечила, коли я тихо, як і належить по шкоді, зліз з печі й несміливо подався до дверей. Вона й сама вийшла подивитись, як оживає вся природа після такого дощу, і лиш сказала мені з ґанку:

— Не брьохайся ж тільки там! — І я сприйняв її наказ, як пестощі. На віддяку їй я мовчки підкачав високо штанини і спроквола вийшов на вулицю. Сонце перевалило вже на захід і ніжно гріло мені потилицю, щедро сиплячи на землю останнє передвечірнє проміння. Треба було б мерщій піти до школи розшукати галчат; але навколо було стільки цікавого після дощу, що я мимоволі затримався. Вулиця обернулася на мілку річку. По ній і зараз пливли тріски, солома, тирса з сміттям. Подекуди навіть вирували маленькі чорторії, де все те крутилося, мішалося, й знову кудись пливло. На майдані, де з одного боку стояла церква, а з другого, протилежного,— школа, було справжнісіньке море. Де-не-де на ньому підносилися темно-зелені острови споришу, а на його берегах буяли, як десь у вирії, хащі кропиви й лопухів. Я спинився зачарований, бо то був не наш буденний, висілковий майдан, а — новий, незнаний світ. То була не вичитана, а здійснена казка. І я майже не здивувався, коли між споришевими острівцями, там, де чогось брижилася вода, побачив золотого кораблика. Так, золотого кораблика!

Мені здається, я бачив не тільки його золоті облавки, а й щогли з вітрилами, і золотий якірець спереду. Оце так знахідка!. Куди там ті галчата, солов'їні гнізда й перепелиці! Це вразить хоч кого. І я, нестямний від близького щастя, кинувся вперед. Але золотий кораблик мелькнув і зник. За споришем його теж не було. Де ж він? Не міг же кораблик так раптом потонути, та й зблизька не було нікого, хто б міг перехопити його в мене... Я схвильовано оглядався навкруги, коли це знову, але вже далі, ніж перше, мелькнув золотий кораблик. Тепер він був за старою колодою, де вода, обтікаючи спорохнявілий бік, збивала

маленькі хвильки. Я метнувся туди, і знову золотий кораблик мелькнув і зник, не давши мені навіть добре роздивитися на нього.

Так водив він мене по затопленому майдану, чимраз далі й далі віддаляючись від мене, то щезаючи, то знову виринаючи, знадний і недосяжний...

Коли сонце сховалося позад мене за вербами, золотий кораблик пропав зовсім. Та я все ще марно шукав його, аж поки не зайшли сутінки. Я оговтався і одійшов від тої мани тільки тоді, коли на церковній дзвініці задзвонили до вечірні, бо саме була субота. Тепер тільки я збагнув, що то був не кораблик, а блищик від сонця. Поодинокі людські постаті, сягнисто переступаючи, пробиралися краєм майдану до церкви. Між ними я побачив і Бурмила, який, спираючись на сучкувату гирлигу, теж шкандибав на вечірню. І тут я згадав про галчат. Після золотого кораблика мені вже не хотілося брати їх додому, таких мізерних і гидких, але ж не годилось і лишати їх напризволяще. Треба було бодай позаносити їх на старе місце в бовдурі. І я поспішив на шкільне подвір'я.

Та їх ніде вже не було. Дарма я шукав їх під стінами школи, нишпорив руками в мокрій траві, навіть-здуру заліз на дах пересвідчитися, чи не опинилися вони якимось чудом знову в гнізді. Не було ні їх, ні старих галок. Усе понесла за водою буря. Все затихло, і не знати, де урвалося те крихітне, коротеньке життя, де тепер побивається за своїми дітьми галка-мати.

Ясно, до болю ясно, аж мені защеміло серце, було тільки одне: це я загубив тих маленьких, безпорадних пташенят, це я завдав такого непоправного лиха їхній бідній матері...

В тяжкому роздумі я повернувся додому. Вже зовсім звечоріло. Батько сидів за столом, а мати подавала вечерю. Видимо, перед цим вони щось говорили про мене й зараз обоє лагідно глянули в мій бік.

— Набігався, гультяю? Сідай — борщу теплого поїси,— сказала, усміхаючись, мати. Але я не міг їсти. Щось підкотилося мені до горла і стискало, а з очей ось-ось поллються сльози. Мати підійшла до мене й легенько погладила по голові, заглядаючи в мої очі.

— Диви! Чи не наполохалося від грози, дурне? Почувши коло себе збентежений материн голос, я уявив

собі зараз, як би то голосила моя мати, коли б мене не стало, як тих пташенят. Пригадав, як крякала в розпуці галка над дахом, і не витримав. Ревне ридаючи, я уткнув голову в шкарубкі, але такі теплі й пестливі руки моєї здивованої матері...

Я не шукав більше в житті золотих корабликів, та й вони — ні увіч, ні в химерних, пустих мріях — не припливали вже ніколи до мене. Але те крихітне, тріпотливе життя трьох галченят, яке я звів із світу, ганяючись за оманою, я пам'ятаю і досі.

І досі мені соромно за мій вчинок і боляче за ту галку і її галченят.

1959